

AVRUPA BİRLİĞİ'NDEN AYRILMA HAKKI VE BREXIT SÜRECİ

The Right to Withdraw from The European Union and The Brexit Process

Arş. Gör. Gökçe TOPALOĞLU¹

Geliş Tarihi: 21.07.2017

Kabul Tarihi: 16.03.2018

ÖZET

Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden önce Avrupa Birliği'nden ayrılma hakkına ilişkin bir düzenleme bulunmadığından, Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi kapsamında değerlendirme yapmak gerekmemekte idi. Lizbon Antlaşması'nın 50. maddesi ile üye devletlerin tek taraflı olarak ayrılma talebinde bulunabilmelerine ilişkin düzenleme getirilmiştir. Söz konusu hüküm kapsamında ilk ayrılma bildirimini ise Birleşik Krallık yapmıştır. Ayrılmaya ilişkin süreç henüz tam netleşmemişken doktrinde tartışmalar devam etmekte, Birleşik Krallık ise Büyük Fesih Yasası ile geçişin olumsuz etkilerini en aza indirmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmada Lizbon öncesi dönemde AB'den ayrılma hakkına ilişkin incelemeler yapıldıktan sonra, ABA madde 50 hükmündeki düzenlemelerin değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bu doğrultuda Birleşik Krallık hükümetinin yapmış olduğu çalışmalar ve yasama faaliyetleri ile doktrindeki tartışmalar ele alınarak, ayrılmanın etki ve sonuçlarının kapsamı değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Ayrılma, Brexit, Birleşik Krallık, Lizbon Antlaşması, Madde 50

ABSTRACT

Since there was no regulation about the right to withdraw from the European Union before the Lisbon Treaty entered into force, it was necessary to make an assessment under the Vienna Convention on the Law of Treaties. With the article 50 of the Lisbon Treaty, an arrangement has been introduced that member states should be able to request unilateral separation. The United Kingdom has made the first withdrawal notification under the relevant provision. While the process of separation is not prominent yet, the debate continues and the United Kingdom aims to reduce the negative effects of the withdrawal with the Great Repeal Bill.

After analysing the right to withdraw from the EU in the pre-Lisbon period, the regulations under article 50 of the TEU has been assessed in the study. In this context the extent of the impacts and consequences of the withdrawal will be evaluated by discussing the legislations of UK and debates in doctrine.

Keywords: European Union, Withdrawal, Brexit, United Kingdom, Lisbon Treaty, Article 50

Giriş

Avrupa Birliği Antlaşması (ABA) madde 50'de yer alan Avrupa Birliği'nden ayrılmaya ilişkin madde 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile getirilen yenilikler kapsamındadır. Bu sebeple çalışmamızda ilk olarak Lizbon Antlaşması öncesinde AB'den ayrılmanın hangi hukukî düzenlemeler ile mümkün olabileceği konusuna değinilmiştir. AB'nin kurucu anlaşmalarının bir

¹ Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi, E-posta: gokcetopaloglu@windowslive.com

ayrılma hükmü ihtiva etmemesi, devletlerin AB'den ayrılamayacağı anlamına gelmemekle birlikte, hangi hükümlere dayanılarak bunun gerçekleşeceği tespit edilmelidir.

2009 yılında getirilen değişiklikler ile ABA madde 50 metninde Birlikten ayrılma konusu düzenlenmiştir. 2016'da yapılan referandumdan çıkan sonuç neticesinde ise, AB'nin ilk genişleme sürecinde Birliğe katılan Birleşik Krallık, Birlikten ayrılan ilk devlet olacaktır. Dolayısıyla çalışmamızın ikinci kısmında ABA madde 50 ve Brexit² süreci birlikte incelenecektir. Zira Birlikten ayrılmak isteyen ilk devlet Birleşik Krallık olduğundan ve ayrılma hükmü detaysız ve kısa olarak düzenlendiğinden, bu hususların birlikte incelenmesi gerekmektedir. AB'den ayrılma sırasında izlenecek yol ve yöntem Brexit ile adım adım netleşmektedir. Bu sebeple çalışmamızın ikinci kısmında henüz belirsiz vaziyette bulunan ayrılma anlaşmasının muhtemel içeriği, AB vatandaşlarının durumu ve Birleşik Krallık hükümetince ilan edilen Büyük Fesih Yasası gibi hususlar incelenerek ayrılmanın bu bağlamdaki etki ve sonuçları üzerinde durulmaktadır.

1. Lizbon Antlaşması Öncesinde Avrupa Birliği'nden Ayrılma Hakkı

Üye devletlerin Avrupa Birliği'nden ayrılmasına ilişkin ilk düzenleme, 2004 yılında imzalanan ancak Fransa ve Hollanda'da yapılan referandumların neticesinde yürürlüğe giremeyen Avrupa için bir Anayasa Oluşturan Antlaşma metninde yer almıştır.³ Bunun öncesinde ayrılma fikri zaman zaman dile getirilse de, antlaşma metinlerinden herhangi birine dâhil edilmesi söz konusu olmamıştır.⁴ Bu haliyle Avrupa Birliği üyeliği hakkında "boşanma imkânı olmayan bir evlilik" benzetmesi yapılmıştır.⁵ Avrupa bütünleşmesi yolunda ilk adım olarak nitelendirilen Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu kuran antlaşma 50 yıl süreli olarak yapıldığından, antlaşmaya ayrılmaya ilişkin bir hüküm eklenmemiştir.⁶ İlerleyen süreçte imzalanan antlaşmalar ise süresiz olarak imzalanmalarına rağmen, Lizbon Antlaşması yürürlüğe girene kadar ayrılmaya ilişkin bir hükme yer verilmemiştir.

---

² Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması hukuki ve siyasi çevrelerde, "Britain" ve "Exit" kelimelerinin birleşmesinden oluşan "Brexit" adı ile anılmaktadır.

³ Avrupa için Bir Anayasa Oluşturan Antlaşma Taslağı, madde 59, <https://www.bumko.gov.tr/Eklenti/2850,anayasatrdoc.DOC?0>, Erişim Tarihi: 15.07.2017

⁴ Hill, John, "The European Economic Community: The Right of Member State Withdrawal", Georgia Journal of International & Comparative Law, Cilt 12, 1982, s. 337-338; Bilgin, A. Aslı, "Avrupa Birliğinden Çekilme Hakkı: Sonun Başlangıcı Mı?", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 18, Sayı 3-4, 2014, s. 215-216.

⁵ Nicolaidis, Phedon, "Withdrawal From The European Union: A Typology of Effects", Maastricht Journal of European and Comparative Law, Cilt 20, No 2, 2013, s. 209.

⁶ Günüşür, Haluk, Lizbon Antlaşması Sonrasında Avrupa Bütünleşmesi, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi, Ankara, 2012, s. 75.

1.1 Uluslararası Hukuk Kuralları Uyarınca Avrupa Birliği'nden Ayrılma

1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması'nın 240. maddesi, antlaşmanın süresiz olarak akdedildiğini belirtir ancak herhangi bir ayrılma hükmü içermez.⁷ Lizbon Antlaşması yürürlüğe girene kadar, Avrupa Birliği'nden ayrılmaya ilişkin AB mevzuatında bir hüküm bulunmadığından, bu evrede uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde ayrılmanın mümkün olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. Elbette antlaşmanın süresiz olması veya bir ayrılma hükmünün bulunmaması, ayrılmanın hiçbir koşulda mümkün olmadığı anlamına gelmemektedir.⁸

Vienna Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi (VAHS) madde 54 uyarınca antlaşmada bir hüküm yok ise, tüm taraf devletlerin rızası ile antlaşmadan çekilmek mümkündür. Lizbon Antlaşması ile getirilen düzenlemelerden önce, Avrupa Birliği'nden ayrılmak isteyen devlet için de aynı durum söz konusu olacağından, tek taraflı irade beyanı ile ayrılma kural olarak mümkün olmayacaktır. Bu anlamda Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın 1971 yılında tarihli bir kararı AB kurucu antlaşmalarının yorumlanması bakımından önem arz etmektedir. ABAD, antlaşmalarda açık bir hüküm bulunmadıkça Birliğe devredilen yetkilerin geri çekilemeyeceğini veya üye devletlerin yetki alanlarına iade edilemeyeceğini belirtmiştir.⁹ Her ne kadar devletlerin tek taraflı fillerine ilişkin nihai bir hüküm niteliği bulunmasa da, Divanın Birliğe devredilen yetkilerin akıbeti konusunda geniş yorumdan ziyade dar yorum yapma eğiliminde bulunduğu görülmektedir.¹⁰ Buna karşılık Lordlar Kamarasının 1991 yılında almış olduğu bir kararda¹¹, Avrupa Birliği mevzuatının Birleşik Krallık yasalarından üstünlüğü vurgulanmakla birlikte, Bu yetki devrinin geri dönüşsüz olmadığı ve parlamentonun halen kurucu antlaşmaları değiştirebilme kudretinin bulunduğu vurgulamaktadır.¹² Bu noktadan hareketle, Lordlar Kamarasının yorumunun ABAD yorumundan farklı olduğu anlaşılmaktadır. Alman mahkemelerinin de benzer yönde kararları bulunmaktadır. Alman

---

⁷ Treaty establishing the European Economic Community, http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_3_antlasmalar/1_3_1_kurucu_antlasmalar/1957_treaty_establishing_eec.pdf, Erişim tarihi: 11.04.2017.

⁸ Berglund, Sara, "Prison or Voluntary Cooperation? The Possibility of Withdrawal from the European Union", *Scandinavian Political Studies*, Cilt 29, No 2, 2006, s. 151.

⁹ Case 7/71, *Commission v. France*, s. 1018. <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=88118&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=731909>, Erişim tarihi: 12.04.2017

¹⁰ Weiler, Joseph H. H., "Alternatives to Withdrawal from an International Organization: The Case of the European Economic Community", *Israel Law Review*, Cilt 20, No 1, 1985, s. 286.

¹¹ *R (Factortame Ltd) v Secretary of State for Transport*, <https://publications.parliament.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd991028/factor-1.htm>, Erişim Tarihi: 14.04.2017

¹² MacCormick, Neil, "The Maastricht-Urteil: Sovereignty Now", *European Law Journal*, Cilt 1, No 3, 1995, s. 260.

Anayasa Mahkemesi 1994 tarihli bir kararında, AB'nin yetkilerinin süreç içerisinde Almanya'nın makul bulmayacağı ölçüde genişlemesinin mümkün olabileceği, bu sebeple de Almanya'ya antlaşmadan çekilme hakkının verilmesi gerektiği, zira Almanya'nın egemenlik yetkilerinden feragat etmediğini sadece bu yetkilerini devrettiğini belirtmiştir.¹³ Burada vurgulanmak istenen husus, devredilen yetkilerin Almanya tarafından geri alınabileceğidir. Sonuç olarak VAHS uyarınca tüm taraflarının rızası ile antlaşmadan çekilmenin mümkün olduğu kabul edilmekle birlikte, tek taraflı beyan ile çekilme konusunda ABAD ve ulusal mahkemeler farklı yorumlarda bulunmuşlardır.

VAHS madde 56'da ise, antlaşmalarda herhangi bir hüküm bulunmaması halinde antlaşmanın sona erdirilmesi, fesih yahut çekilme durumunu düzenlemektedir. İlk ihtimalde, tarafların fesih veya çekilme ihtimalini kabul etme niyetlerinin tespit edilmiş olması halinde, antlaşmalardan çekilmek mümkündür. İkinci ihtimalde ise, antlaşmanın niteliğinden fesih veya çekilme hakkının var olduğunun zımnen çıkarılması durumudur. Esasen her iki ihtimal de antlaşmanın yorumlanması ile somutlaşabilir. 1957 tarihli Roma Antlaşması ile getirilen ve ABA kapsamında halen yürürlükte bulunan düzenlemeye göre, AB kurucu antlaşmaları süresiz olarak geçerlidir.¹⁴ Bunun yanı sıra Roma Antlaşması'nın giriş kısmında devletler, Avrupalı halkların daha da yakınlaşması için bir Birlik kurmak ve Avrupa ülkelerini dayanışma içerisinde birbirine bağlamak niyetlerini belirtmektedirler. Bu hükümler göz önünde bulundurulduğunda, tarafların fesih veya çekilmeye ilişkin bir niyetinin olmadığı kanaati oluşmaktadır. Esasen bir antlaşmanın belirli bir süre için yapılması veya süresiz geçerli olduğunun hükme bağlanması, aynı neticeyi doğurur. Burada antlaşmadan çekilme imkânı dışarıda bırakılmak istenmektedir.¹⁵ Doktrinde çoğunlukla, geçici nitelik taşıyan antlaşmalarda, antlaşmanın sona erdirilmesi veya fesihe ilişkin bir niyetin var olduğunun kabul edilmektedir.¹⁶ Roma Antlaşmasında ise süresiz yapılan antlaşma ile kalıcı bir uluslararası örgüt kurma niyetinin bulunduğu anlaşılmaktadır.¹⁷ Avrupa Birliği'nin kurucu antlaşmalarının daimi nitelik taşıması, bu hüküm uyarınca antlaşmanın sona erdirilmesinin mümkün olmadığını göstermektedir.

¹³ Berglund, s. 149; Brunner v European Union Treaty, http://www.judicialstudies.unr.edu/JS_Summer09/JSP_Week_1/German%20ConstCourt%20Maastricht.pdf, Erişim Tarihi: 14.04.2017.

¹⁴ ABA madde 53

¹⁵ Akehurst, Michael "Withdrawal from International Organizations", *Current Legal Problems*, Cilt 32, No 1, 1979, s. 151.

¹⁶ Akehurst, s. 152; *Yearbook of International Law Commission Volume II*, United Nations Publication, New York, 1964, s. 63, http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1966_v2.pdf, Erişim Tarihi: 15.04.2017; Sinclair, Ian, *The Vienna Convention on the Law of Treaties*, Manchester University Press, 1973, s. 101.

¹⁷ Hill, s. 335.

Yukarıda bahsi geçen durumlar haricinde birtakım özel şartların gerçekleşmesi halinde de antlaşmaların sona erdirilebileceği kabul edilmiştir. VAHS madde 62’de *clausula rebuc sic stantibus* olarak adlandırılan ve antlaşma akdedilirken mevcut olan şartların antlaşma akdedildikten sonra öngörülme-yen şekilde köklü bir değişikliğe uğraması neticesinde ortaya çıkan durum, antlaşmadan çekilmek için bir gerekçe olarak kabul edilebilmektedir. Ancak devletlerin istemedikleri yükümlülüklerden kaçma imkânı olarak kötüye kullanılabileceğinden, oldukça istisnai hallerde uygulanır. VAHS’de çerçevesinin çizildiği şekliyle, bu ilkenin uygulanabilmesi için, şartlardaki değişikliğin antlaşma ile bağlanma rızalarının esaslı temelini teşkil etmesi ve halen icra edilmesi gereken yükümlülüklerin kapsamını köklü şekilde değiştirmesi gerekmektedir. Dolayısıyla bu düzenlemenin Avrupa Birliği’nden tek taraflı çekilme sebebi olarak kullanılamayacağı kabul edilmelidir. Zira devletlerin kurucu antlaşmalarda da hüküm altına aldığı şekilde, Avrupa Birliği’nin bütünleşme hedefi doğrultusunda sürekli yenilenen ve değişen bir AB mevzuatı karşımıza çıkmaktadır. Devletlerin AB hukukundan doğan yükümlülükleri artmaktadır ve devletler esasen bu durumu öngörmüş ve antlaşma ile buna rıza göstermiş durumdadırlar. Hatta kurucu antlaşmalar, genel ifade ile Avrupalı devletler arasında entegrasyonu sağlama, sosyal ve ekonomik alanda ortak hareket etme neticesinde doğacak yükümlülükleri kabullenme anlamı taşır. Bu nedenle, söz konusu değişikliklerin antlaşmadan çekilme sebebi olarak öne sürülmesi, Avrupa Birliği’nin doğasına aykırı olacaktır.¹⁸

Antlaşmalardan çekilmeye ilişkin bir diğer hüküm VAHS’nin madde 60’da yer almaktadır. Buna göre taraflardan birinin, çok taraflı bir antlaşmayı esaslı ihlali halinde, antlaşmanın askıya alınması veya sona erdirilmesi mümkündür. Aynı maddede esaslı ihlalin nelerden ibaret olduğu belirtilmiştir. Ancak AB hukukunun uygulanması ve yorumlanması konusunda münhasır yargı yetkisi ABAD’a aittir.¹⁹ Devletler bunun aksini kararlaştırma yetkisine sahip değildirler.²⁰ Bir üye devletin antlaşmalar ile belirlenmiş yükümlülüklerini yerine getirmediğinin tespiti, ABAD tarafından yapılacaktır. Üye devlet, Divan kararıyla belirlenen tedbirleri almakla yükümlüdür. Dolayısıyla kurucu antlaşmaların ihlali halinde yapılması gerekenlerin tespiti sadece ABAD’ın

---

¹⁸ Çamlıca, Ferhat, “Avrupa Birliği ve Ekonomik Parasal Birlikten Ayrılmanın Lizbon Antlaşması Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt 11, No 1, 2012, s. 32.

¹⁹ Jacqué, Jean Paul, “The Accession of the European Union to the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms”, Common Market Law Review, Cilt 48, 2011, s. 1012.

²⁰ ABA madde 344: “Üye devletler, Antlaşmalar’ın yorumu veya uygulanması ile ilgili bir uyumsuzluk konusunda, Antlaşmalar’da öngörülenler dışında bir çözüm yöntemine başvurmayı taahhüt ederler.”

yetkisi dâhilindedir.²¹ Bundan dolayı, madde 60 hükmünün AB bakımından uygulanması mümkün görünmemektedir.

1.2 Grönland Örneği

Grönland coğrafi olarak Kuzey Amerika'da yer almakla birlikte, Danimarka'ya bağlı özerk bir bölgedir. 1972 yılında Grönland'da yapılan referandum sonucunda Avrupa Topluluklarına katılım reddedilmiştir.²² Ancak Danimarka'nın 1973 yılında AB'ye katılımı neticesinde, Grönland kendiliğinden Avrupa Topluluklarına dâhil olmuştur. 1979 yılında Grönland için özerk bir parlamento oluşturulmasıyla başlayan sürecin devamında, Danimarka'nın ada üzerindeki etkisi azalmaya başlamıştır.²³ 1980 yılında parlamentoda çoğunluk sahibi olan Siumut partisi, Grönlandlıların Avrupa Topluluklarında kalıp kalmama konusundaki iradelerini bir referandum ile ortaya koyma konusunda bağımsız olmaları gerektiğini savunmuştur. Adanın çoğunluğunda savunulan görüş, Avrupa Topluluklarının adayı, kendi politik ve kültürel yapısını olumsuz yönde etkileyebilecek bir sistemin içine dâhil ettiğidir.²⁴ Grönland'ın esas endişesini, balıkçılık politikası oluşturmaktadır. Grönland bu alanda getirilen kısıtlamalara dâhil olmak istememektedir.²⁵ Belirtilen sebeplerin etkisi ile, 1983 yılında yapılan referandum neticesinde yine ayrılma yönünde sonuç çıkması üzerine, Topluluk ve Grönland arasında, hem ilişkileri tamamen koparmayacak hem de Grönland'ın sözü edilen endişelerini giderecek bir antlaşma yapılması kararlaştırılmıştır. Yapılan anlaşma ile Grönland Topluluklardan çekilmiştir. Roma Antlaşması uyarınca Grönland'a deniz aşırı toprak statüsü²⁶ verilmiş ve balıkçılık alanına özgülenmiş birtakım anlaşmalar imzalamıştır.²⁷ Grönland deniz kaynakları bakımından oldukça önemli bir konuma sahip olduğundan, Avrupalı devletler için ilişkilerin devam etmesi önemlidir. Bu sebeple Grönland ile ortaklık anlaşması imzalanmış ve Birlik üyelerine bu alanda avlanma imkânı tanınmıştır. Buna ek olarak ada, Birlik üyesi olmamakla birlikte Danimarka'ya bağlı bulunduğundan, Schengen müktesebatı kapsamındadır.²⁸

²¹ Bilgin, s. 221.

²² Berglund, s. 157; Friel, Raymond J., "Providing A Constitutional Framework for Withdrawal From The EU: Article 59 of the Draft European Constitution", *The International and Comparative Law Quarterly*, Cilt 53, No 2, 2004, s. 409.

²³ Friel, s. 409.

²⁴ Johansen, Ove ve Sørensen, Carsten Lehmann, "Greenland's Way Out Of The European Community", *The World Today*, Cilt 39, No 7/8, 1983, s. 272.

²⁵ Akçadağ Alagöz, Emine, "Avrupa Birliği ve Grönland", 20 Kasım 2009, s. 1, <http://www.bilgesam.org/incele/805/-avrupa-birligi-ve-gronland/#.WRGoSeXyiUk>, Erişim Tarihi: 09.05.2017

²⁶ Association Of The Overseas Countries And Territories, *The Treaty of Rome, 1957*, Madde 131-136, https://ec.europa.eu/romania/sites/romania/files/tratatul_de_la_roma.pdf, Erişim Tarihi: 09.05.2017

²⁷ Johansen ve Sørensen, s. 276.

²⁸ Akçadağ Alagöz, s. 1.

Grönland'ın Avrupa Topluluklarından ayrılmasını sağlayan anlaşma, Komisyonun önerisi üzerine Konsey ve Parlamento tarafından onaylanarak, tüm üye devletler tarafından imzalanmıştır. Görüldüğü üzere söz konusu ayrılma, VAHS madde 54/b hükmünde de yer aldığı şekliyle, tarafların tamamının rızası ile gerçekleşmiş bir ayrılmadır. Günümüzde her ne kadar AB üyesi olmasa da, AB ile ilişkileri devam etmektedir. Taraflar ikili anlaşmalar vasıtasıyla münasebetlerini sürdürmektedirler.

Birlikten ayrılmaya ilişkin herhangi bir hukuki düzenleme bulunmayan Lizbon Antlaşması öncesi dönemde, ayrılmanın pratikteki yansımalarına yukarıda kısaca değinilmiştir. Lizbon Antlaşması ile getirilen düzenlemeler açık şekilde birlikten ayrılma hakkı vermekle birlikte, uygulamada nasıl somutlaşacağı, Birleşik Krallık'ın ayrılma sürecinin yani Brexit'in değerlendirilmesi ile ortaya çıkacaktır.

2. Lizbon Antlaşması ile Getirilen Düzenlemeler Doğrultusunda Brexit Sürecinin İncelenmesi

2.1 ABA madde 50

2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması'ndan itibaren, kurucu antlaşmalarda AB'den ayrılmaya ilişkin açık bir hüküm yer almaktadır. Avrupa Birliği'nin karmaşık yapısı göz önüne alındığında hükmün kısa ve ayrıntısız olduğu söylenebilir. Söz konusu hüküm ABA madde 50'de şu şekilde ifade edilmiştir:

“1. Her üye devlet, kendi anayasal kurallarına uygun olarak Birlik'ten ayrılmaya²⁹ karar verebilir.

2. Ayrılma kararı alan üye devlet, niyetini Avrupa Birliği Zirvesi'ne bildirir. Birlik, söz konusu devletle, Avrupa Birliği Zirvesi tarafından belirlenen yönlendirici ilkeler ışığında, bu devletin Birlik ile gelecekteki ilişkisinin çerçevesini dikkate alarak, ayrılmaya ilişkin kuralları belirleyen bir anlaşmayı müzakere eder ve akdeder. Bu anlaşma, Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 218. maddesinin 3. paragrafına uygun olarak müzakere edilir. Anlaşma, Birlik adına, Avrupa Parlamentosu'nun muvafakatini aldıktan sonra, nitelikli çoğunlukla hareket eden Konsey tarafından akdedilir.

3. Antlaşmalar'ın ilgili üye devlete uygulanması, ayrılma anlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihte, bunun gerçekleşmemesi halinde, Avrupa Birliği Zirvesi oybirliğiyle ve ilgili üye devletle mutabık kalarak süreyi uzatmadığı takdirde, 2. paragrafta belirtilen bildirimden iki yıl sonra sona erer.

---

²⁹ “Withdraw” sözcüğü Türkçe'ye çekilmek veya ayrılmak olarak çevrilmektedir. Makalede bir uluslararası örgüt ele alındığından, “ayrılma” sözcüğünü kullanmanın daha uygun olacağı kanısındayız.

4. 2 ve 3. paragrafların amaçları doğrultusunda, ayrılan üye devletin Avrupa Birliği Zirvesi'ndeki veya Konsey'deki temsilcisi, Avrupa Birliği Zirvesi veya Konsey'de kendisini ilgilendiren görüşmelere ve kararlara katılamaz. Nitelikli çoğunluk, Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 238. maddesinin 3. paragrafının (b) bendine göre belirlenir.

5. Birlikten ayrılan bir devlet Birliğe yeniden katılmak isterse, talebi 49. maddede belirtilen usule tabi olur."

İlgili madde Birlikten ayrılma sürecinin ana hatlarını ortaya koymaktadır. Üye devletler bu hükme dayanarak AB üyeliklerini sonlandırabilirler. Görüldüğü üzere, üye devletler ile tek tek müzakereler yapma veya her birinin ayrı ayrı onayını alma gibi bir koşul söz konusu değildir. Ancak ayrılma anlaşmasının Konsey ve Parlamento'nun onayından geçeceği düşünülürse, anlaşmanın ayrılan devletin aleyhine olmayacak şekilde akdedilebilmesi için, AB üyesi devletlerle uzlaşılması gerekecektir.

2.2 Brexit Referandumu

Birleşik Krallık, 23 Haziran 2016 tarihinde AB üyeliğinin devamı konusunda referanduma gitmiştir. Esasen bu referandum Birleşik Krallık tarihinde ilk değildir. 1975 tarihinde de Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) üyeliğinin devamına ilişkin bir referanduma gidilmiştir. O dönemde iktidarda olan İşçi Partisi, kendi içerisinde Toplulukta kalıp kalmama konusunda fikir ayrılıkları yaşamaktaydı. Bu ikilik, Birleşik Krallık halkının görüş ve düşüncelerini etkilemekteydi. Başbakan Harold Wilson'un konuyu referanduma götürmesi üzerine, %67 oranda Toplulukta kalma sonucu çıkmıştır.³⁰ Böylelikle Birleşik Krallık'ın AB üyeliği günümüze dek devam etmiştir.

Birleşik Krallık tarihindeki AB üyeliğine ilişkin ikinci referandum macerası ise 2013 yılında başbakan David Cameron'un yaptığı konuşmanın ardından başlamıştır. Ancak referandumun temelleri, Başbakan'ın konuşmasından çok daha önce atılmıştı. Birleşik Krallık AB üyesi olduğu ilk günden bugüne, ulusal egemenlik konularında hassas davranmaktaydı. Birleşik Krallık ve Başbakan Winston Churchill, Avrupa bütünleşmesi yolunda önemli aktörler olmalarına rağmen, AB'nin ilk adımı olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun dışında kalmayı tercih etmişlerdir. Bunun en önemli sebeplerinden biri ise Birleşik Krallık'ın kendi egemenlik yetkileri üzerinde herhangi bir kısıtlamayı kabul etmek istemeyişidir.³¹ AB üyesi olduktan sonra da, egemenlik konusu aynı şekilde Birleşik Krallık için hassas bir nokta olmuştur. Hatta 2011 çıkarılan bir

---

³⁰ Bkz. http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/june/6/newsid_2499000/2499297.stm, <http://www.historyextra.com/article/international-history/1975-referendum>, Erişim Tarihi: 11.07.2017

³¹ Günüşür, s. 38.

yasa ile, AB'nin yetkilerinde bir genişleme söz konusu olduğu takdirde, Birleşik Krallık'ın onayı için referandumdan olumlu sonuç alınması şartı getirilmiştir.³² Devam eden süreçte muhalifler ve liberaller arasında AB üyeliği konusunda anlaşmazlıklar artmaya başlamıştır. Muhafazakârlar AB üyeliğinin referanduma sunulmasından yanadır. Başbakan David Cameron ise AB üyeliğinin devam etmesinden yana iken, kendi partisindeki AB muhaliflerinin baskısı ile baş etmek zorunda kalmıştır. Günden güne artan bu baskının ve Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi'nin destekçilerini artırmasının ardından, kendi partisinin oy kaybedeceği düşüncesi ile, Başbakan David Cameron Birleşik Krallık halkına referanduma gidileceğini duyurmuştur.³³ Cameron konuşmasında, Avro bölgesi, AB bürokrasisi ve demokratik hesap verebilirlik gibi bazı konularda AB'yi eleştirmekle birlikte, AB üyeliğinin sona erdirilmesini desteklemediğini de belirtmiştir.³⁴

Başbakan'ın Ocak 2013 tarihindeki konuşmasının ardından, referandum 23 Haziran 2016 tarihinde gerçekleşmiştir. Birleşik Krallık genelinde, AB'de kalınması yönündeki oy oranı % 48.1'de kalırken, ayrılma yönünde oy kullananların oranı %51.9'a ulaşmıştır. İskoçya ve Kuzey İrlanda halkı %62 oranda AB'de kalınması yönünde oy kullanmıştır. Galler'de ise %52.5'lik oranda ayrılma sonucu çıkmıştır. İngiltere'de, Londra dışındaki tüm seçim bölgelerinde, ayrılma yönünde karar çıkmıştır.³⁵ Özetlemek gerekirse, İskoçya ve Kuzey İrlanda'nın büyük çoğunluğu, AB üyeliğinin devam etmesini istemekte idi. Hatta referandumun neticelenmesinin ardından, İskoçya Başbakanı Nicola Sturgeon, sonucun demokratik anlamda kabul edilemez nitelikte olduğunu belirterek, İskoçya'nın bağımsızlığına ilişkin ikinci bir referandum da dâhil olmak üzere AB üyeliğini güvenceye almak için gereken tüm seçeneklerin göz önünde bulundurulacağını belirtmiştir.³⁶

Sadece bölgesel açıdan değil, yaş ve eğitim seviyesi gibi kıstaslar açısından da oylama oranlarında dikkat edilmesi gereken farklılıklar bulunmaktadır. Sonuçlara göre 18-24 yaş grubunda %73, 25-34 yaş grubunda % 62 oranında kalma yönünde oy kullanılırken; 55 yaş ve üzerindeki nüfusta %60 civarında

---

³² European Union Act, Section 4: Cases where treaty or Article 48(6) decision attracts a referendum, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/12/contents>, Erişim Tarihi: 15.07.2017

³³ Craig, Paul, "Brexit: A Drama in Six Acts", European Law Review, Cilt 41, No 4, 2016, s. 5, <http://law.indiana.edu/what/advance-knowledge/vibrant-community/assets/craig-brexit.pdf>, Erişim Tarihi: 18.07.2017

³⁴ <https://www.gov.uk/government/speeches/eu-speech-at-bloomberg>, 23 Ocak 2013, Erişim Tarihi: 12.07.2017

³⁵ Brexit: Six months on, The UK in a Changing Europe, s. 18, <http://ukandeu.ac.uk/wp-content/uploads/2016/12/Brexit-Six-months-on.pdf>, Erişim Tarihi: 12.07.2017

³⁶ Bkz. <http://www.bbc.com/news/uk-scotland-36620375>, 24 Haziran 2016, Erişim Tarihi: 12.07.2017

ayrılma yönünde oy kullanıldığı görülmüştür. Eğitim seviyeleri dikkate alındığında ise; eğitim seviyesi azaldıkça ayrılma yönünde oy kullananların oranının arttığı görülmektedir.³⁷ Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, eğitilmiş ve genç nüfusun AB üyeliğinin devam etmesi taraftarı olduğu anlaşılmaktadır.

Her ne kadar referandumdan ayrılma kararı çıkmış olsa da, Birleşik Krallık yasaları uyarınca referandumun sonucu hukuken bağlayıcı değildir, tavsiye niteliğindedir. Bu durum Birleşik Krallık Anayasasının parlamento egemenliği prensibinden ortaya çıkmaktadır.³⁸ Dolayısıyla Parlatentonun tavsiye niteliğindeki bu sonuca ilişkin hukuki işlem yapıp yapmama konusunda bir özgürlüğü bulunmaktadır. Ancak David Cameron'un referandum sonucuna uyulacağına dair yapmış olduğu sözlü taahhüdün ardından, Birleşik Krallık'ın AB üyesi olarak kalmaya devam etmesi pek mümkün olmayacağından, ayrılma süreci başlamıştır.³⁹

Referandumun sonuçlanmasının ardından, AB'de kalınması konusunda kampanya yürüten David Cameron istifa etmiş ve görevi Theresa May'a bırakmıştır. Cameron'a göre AB'den ayrılma sürecini yeni bir başbakan yürütmelidir. Esasında ayrılma kararı hem Cameron için hem de Birleşik Krallık için şartıcı olmuştur. Cameron da istifa konuşmasında bunu belirtmiş ve AB entegrasyonu içerisinde yer alan bir Birleşik Krallık düşüncesini daha doğru bulduğunu belirtmiştir.⁴⁰ Cameron'un istifasının ardından, Brexit adı ile anılan ayrılma süreci Başbakan Theresa May tarafından başlatılmıştır.

2.3 Avrupa Konseyi'ne Yapılacak Bildirim

ABA madde 50/l'de yer alan düzenleme uyarınca üye devletler, kendi anayasa hukuku kuralları uyarınca, Konsey'e Birlik'ten ayrılmaya ilişkin bildirimde bulunacaklardır. Ayrılma bildirimi üye devletin takdirinde olmakla birlikte, ilgili talebin müzakere edilmesi ve ayrılma işleminin gerçekleşmesi belirli prosedürlere bağlıdır. Hükmün ilk defa işletileceği göz önünde bulundurulursa, ayrılmaya ilişkin tartışmalı veya yeterince açık olmayan hükümler veya hususlar, Brexit süreci ile netleşecektir.

Ayrılma bildiriminin, üye devletin kendi anayasa hukuku kuralları uyarınca yapılacağı hüküm altına alınmakla birlikte, burada spesifik olarak hangi

---

³⁷ Curtice, John, Brexit: Behind the Referandum, Temmuz 2016, <http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/2041905816666122>, Erişim Tarihi: 13.07.2017

³⁸ Craig, "Brexit...", s. 30.

³⁹ Hestermeyer, Holger P., "How Brexit Will Happen: A Brief Primer on EU Law and Constitutional Law Questions Raised by Brexit", *Journal of International Arbitration*, 2016, Cilt 33, Sayı 4/1, s. 434-435.

⁴⁰ <https://www.theguardian.com/politics/2016/jun/24/david-cameron-resigns-after-uk-votes-to-leave-european-union>, Erişim Tarihi: 12.07.2017

kuralların işaret edildiği belirsizdir. Anayasal kurallar iç hukuk kapsamında yer aldığından, burada incelenmesi gereken Birleşik Krallık Anayasası'dır. Dolayısıyla bu konuda ABAD'ın herhangi bir yorum yetkisi bulunmamaktadır.⁴¹ Bununla birlikte, Birleşik Krallık'ın yazılı bir anayasası bulunmadığından konu yeniden tartışmalı hale gelmektedir.⁴² Bu noktada Birleşik Krallık düzenlemeleri dikkate alındığında iki olasılığın ortaya çıktığı görülmektedir. İlk olasılık Kraliyet İmtiyazı⁴³ yetkileri çerçevesinde alınan karar doğrultusunda Başbakan'ın Avrupa Konseyi'ni bilgilendirmesidir. Burada Parlamento sürece katılmaz. Diğer bir olasılık ise, Kraliyet İmtiyazı yetkileri kullanılmadan önce Parlamentonun onayının alınmasıdır. Esasen Birleşik Krallık hukuku uyarınca Kraliyet İmtiyazı yetkileri kullanılmadan önce bir yasama işlemine ihtiyaç vardır.⁴⁴

Birleşik Krallık hükümeti ilk aşamada Parlamentoyu sürece dâhil etmeden, Kraliyet İmtiyazı yetkileri çerçevesinde bildirim yapacaklarını belirtmiştir. Hükümete göre, bildirim yapılması, uluslararası antlaşmaların akdedilmesi ve sona erdirilmesi gibi yetkilerin dâhil olduğu istisnai yetkileri kapsayan Kraliyet İmtiyazı yetkileri çerçevesinde gerçekleştirilmelidir. Buna karşın parlamentonun sürece dâhil edilmesi gerektiğini savunanlar ise; AB'den ayrılmanın serbest dolaşım gibi pek çok konuda kişi haklarını ilgilendirdiğini, dolayısıyla ancak parlamentonun bir yasama işlemi bildirim yapılabileceğini savunmaktadırlar.⁴⁵ Yüksek Mahkeme de benzer şekilde, Parlamentonun onayı olmadan 50. maddenin işletilemeyeceğine hükmetmiştir.⁴⁶ Mahkemeye göre, Birleşik Krallık'ın AB'ye katılımını sağlayan anlaşma, AB hukukundan kaynaklanan birtakım hakları bünyesinde ihtiva etmekte olduğundan, bu hakların geri alınmasına sebebiyet verecek olan bir ayrılma işlemi Kraliyet 'in yetkileri dâhilinde değildir. Dolayısıyla Mahkeme, Kraliyet İmtiyazı yetkileri ile söz konusu katılım anlaşması hükümlerin ayrı ayrı veya bir bütün olarak tamamen kaldırılması veya iptal edilmesinin mümkün olmadığını açık bir

---

⁴¹ Tridimas, Takis, "Article 50: An Endgame without an End", King's Law Journal, Cilt 27, No 3, 2016, s. 302.

⁴² Douglas-Scott, Sionaidh, "Brexit, Article 50 and the Contested British Constitution", The Modern Law Review, Cilt 79, No 6, 2016, s. 1025.

⁴³ "Royal Prerogative" olarak ifade edilmektedir. Bu ayrıcalıklı yetkiler Kraliyet'in halen elinde bulundurduğu yasal otoriteden ileri gelmektedir ve kapsamı Birleşik Krallık Anayasası tarafından belirlenmiştir.

⁴⁴ Young, Alison, "Brexit, Article 50 and the 'Joys' of a Flexible, Evolving, Uncodified Constitution", İçinde: Legal Aspects of Withdrawal from the EU: A Briefing Note, University of Oxford Legal Research Paper Series, Temmuz 2016, s. 20.

⁴⁵ Brexit: Six months on, s. 16.

⁴⁶ High Court of Justice, R (Miller) -v- Secretary of State for Exiting the European Union, Case No: CO/3809/2016 and CO/3281/2016, 03.11.2016, par. 109-111, <https://www.judiciary.gov.uk/judgments/r-miller-v-secretary-of-state-for-exiting-the-european-union-accessible/>, Erişim Tarihi: 14.07.2016

şekilde belirtmiştir.⁴⁷ Hükümet ise bu karara itiraz etmiştir. Ancak bu itiraz sonuç vermemiş ve Yüce Divan tarafından Yüksek Mahkemenin kararı onaylanmıştır.⁴⁸ Bu doğrultuda Parlamentonun çıkarılan yasa tasarısını onaylaması üzerine, Birleşik Krallık Başbakanı Theresa May, AB nezdinde ayrılmaya ilişkin resmi bildirimini 29 Mart 2017 tarihinde yapmıştır.⁴⁹

Ayrılmak isteyen devlet, kendi anayasası uyarınca niyetini Avrupa Konseyi'ne bildirdikten sonra müzakereler yapılır ve Birlik ile ilişkilerin ne şekilde devam ettirileceğine dair bir anlaşma akdedilmesi aşamasına geçilir. Süre taraflarca uzatılmadığı takdirde, AB anlaşmaları, ayrılma anlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihten itibaren veya bunun gerçekleşmemesi durumunda bildirimden itibaren iki yıl sonra ilgili devlete uygulanmaz.⁵⁰ Söz konusu süre dolmadan, ayrılmaya ilişkin bildirim geri alınıp alınamayacağı konusu ise, maddede buna ilişkin bir hüküm bulunmadığından, tartışmalı hale gelmiştir. Genel görüşe göre, resmi bildirim Avrupa Konseyi'ne yapılmasından sonra bunu geri almak mümkün değildir. Bu görüşü savunan yazarlar esasen, bildirim geri alma imkânı bulunduğu takdirde, iki yıllık sürenin hiçbir anlamı olmayacağını vurgulamaktadırlar.⁵¹ Eğer ayrılma bildirimini geri alınabileceği düşünülürse, bu iki yıllık süre istenildiği zaman baştan başlatılabilecek, böylelikle bildirimde bulunan üye devlet müzakere sürecini dilediği kadar uzatabilecek ve sürüncemede kalan durumdan faydalanma imkânı olacaktır.⁵² Bununla birlikte, bildirim geri alınamaması demek, üye devletin fikrini değiştirmesi halinde dahi ayrılma sürecini tamamlaması zorunluluğunun ortaya çıkması anlamına gelecektir. Burada önemli olan diğer bir nokta ise şudur; bir kez ayrıldıktan sonra tekrar AB'ye üye olabilmek için ABA madde 49'da belirtilen hükümler geçerli olacaktır. Yani üyelik aşamasında süreç baştan

⁴⁷ Ibid, par. 93,94.

⁴⁸ Supreme Court of the United Kingdom, R (on the application of Miller and another) (Respondents) v Secretary of State for Exiting the European Union, UKSC 2016/0196, 24.01.2017, <https://www.supremecourt.uk/cases/uksc-2016-0196.html>, Erişim Tarihi: 14.07.2017

⁴⁹ Hunt, Alex ve Wheeler, Brian, Brexit: All you need to know about the UK leaving the EU, 30 Mart 2017, <http://www.bbc.com/news/uk-politics-32810887>, Erişim Tarihi: 03.07.2017

⁵⁰ ABA madde 50/3

⁵¹ Bkz. Ryatt, Jake, "The Irrevocability of an Article 50 Notification: Lex Specialis and the Irrelevance of the Purported Customary Right to Unilaterally Revoke", <https://ukconstitutional-law.org/2016/07/27/jake-rylatt-the-irrevocability-of-an-article-50-notification-lex-specialis-and-the-irrelevance-of-the-purported-customary-right-to-unilaterally-revoke/>, Erişim Tarihi: 04.07.2017; Barber, Nick, Hickman, Tom ve King, Jeff, "Pulling the Article 50 'Trigger': Parliament's Indispensable Role", <https://ukconstitutionallaw.org/2016/06/27/nick-barber-tom-hickman-and-jeff-king-pulling-the-article-50-trigger-parliaments-indispensable-role/>, Erişim Tarihi: 03.07.2017; Green, David Allen, "Can an Article 50 notification be revoked?", 18 Ekim 2016, <http://blogs.ft.com/david-allen-green/2016/10/18/can-an-article-50-notification-be-revoked/?mhq5j=e3>, Erişim Tarihi: 04.07.2017

⁵² Tridimas, s. 304.

başlayacak, birlikte ayrılan devlet ile birliğe henüz üye olmamış bir devlet arasında hukuki gereklilikler ve uyum aşamaları bakımından herhangi bir fark olmayacaktır. Elbette daha önceden AB'ye üye iken sonradan ayrılan devletin, AB müktesebatına uyum sağlamanın pratikte daha hızlı ve kolay işleyen bir süreç olacağı ve bundan ötürü üyelik sürecinin de hızlanacağı düşünülebilir. Ancak ayrıldıktan sonra tekrar Birliğe girmek isteyen bir devletin, müzakere aşamasında pek çok tepki ve politik sorun ile karşılaşması da muhtemeldir.

VAHS madde 68'e göre bir uluslararası antlaşmadan ayrılmaya ilişkin bir bildirim veya belge, hükmünü doğurmadan önce her zaman geri alınabilir. Ancak antlaşmada bunun aksi bir durum düzenlenmiş ise, bu hüküm uygulama alanı bulamayacaktır. ABA madde 50 buna ilişkin açık bir hüküm içermemekte, sadece bildirim tarihinden itibaren 2 yılın sonunda AB antlaşmalarının ayrılmak isteyen tarafa uygulanmayacağını belirtmektedir. VAHS madde 68'in uluslararası hukukta bir yapılageliş oluşturduğu kabul edilse dahi, antlaşmanın uygulanmasının ne zaman sona ereceğini açıkça belirtilmiş olduğundan bildirim geri alınmasının mümkün olmadığı kabul edilmelidir.⁵³

Bu konu üzerinde tartışmaların devam etmesi neticesinde, Avrupa Konseyi Başkanı Donald Tusk, basın mensuplarının sorusu üzerine, bildirim geri alınmasında hukuki bir engel bulunmadığını belirtmiştir.⁵⁴ Başkanın bu açıklamasının ardından da tartışmalar devam etmiş, doktrinde politik açıdan yapılan bildirim geri alınamaması gerektiği savunulmaya devam edilmiştir.⁵⁵ Nihayetinde son karar, AB hukukunun yorumlanmasında münhasır yetkili bulunan ABAD tarafından verilecektir.⁵⁶

2.4 Müzakereler ve Ayrılma Anlaşması

ABA madde 50/1 uyarınca yapılan bildirim ardından tarafların bir anlaşma akdederek gelecekteki ilişkilerini belirlemeleri gerekmektedir. Bu doğrultuda taraflar arasında müzakere süreci başlayacaktır. Burada söz konusu taraflar, AB ile ayrılma niyetini bildirmiş olan üye devlettir. Avrupa Konseyi müzakerelerin hangi esaslar doğrultusunda yürütüleceğini oybirliği ile belirleyecektir.⁵⁷ Müzakere sürecinde ayrılmak isteyen devlet, AB üyesi olmayan bir müzakereci devlet konumunda olacak, dolayısıyla Avrupa Konseyi

---

⁵³ Rylatt, ; Miller, Vaughne, Lang, Arabella ve Simson-Caird, Brexit: Article 50 TEU and the EU Court, House of Commons Library Briefing Paper, 14 Kasım 2016, s. 10, <http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7763/CBP-7763.pdf>, Erişim Tarihi: 24.06.2017.

⁵⁴ Swaine, Edward, "Can't Britain Exit Brexit?", 5 Nisan 2017, <http://opiniojuris.org/2017/04/05/33056/>, Erişim Tarihi: 05.07.2017

⁵⁵ Bkz. Miller, Lang ve Caird, s. 9 vd.

⁵⁶ Miller, Vaughne, Brexit Unknowns, House of Commons Library Briefing Paper, 9 Kasım 2016, s. 6. <http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7761/CBP-7761.pdf>, Erişim Tarihi: 06.07.2017

⁵⁷ ABA madde 15/4.

ve Bakanlar Konseyi'ndeki ayrılma müzakerelerine ilişkin görüşmelere ve oylamalara katılmayacaktır.⁵⁸

ABA madde 50/2 uyarınca, Avrupa Parlamentosunun onayı alındıktan sonra, Konsey nitelikli çoğunluk ile anlaşmayı akdedecektir. Buradaki nitelikli çoğunluk kuralı, ABİA madde 238/3(b) uyarınca katılan üye devletleri temsil eden Konsey üyelerinin en az %72'sinin onayı ve üye devlet halklarının en az %65'inin temsilidir. Birleşik Krallık oylamaya katılmayacağından, 27 üye devletin en az 20'sinin temsil edilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra üye devlet halklarının temsil oranının da sağlanması gerekecektir. Bu usul ile akdedilen ayrılma anlaşmasının yürürlüğe girmesi ile devlet AB'den ayrılmış olacaktır.

Doktrinde ayrılma anlaşması ile bazı kısıtlamaların getirilip getirilemeyeceği tartışma konusu olmuştur. Burada dikkate alınması gereken husus, anlaşmanın hangi normlar temelinde düzenleneceğidir. Ayrılma anlaşması, AB hukuku kapsamında birincil mevzuata dâhil olacaktır. Hiyerarşik olarak bakıldığında ise, AB kurucu antlaşmalarının altında yer alacaktır. Dolayısıyla ayrılma anlaşması, kurucu anlaşmalara ve kurucu anlaşmalarda belirtilen temel prensiplere aykırı hükümler içeremez. Örneğin, anlaşmada cinsiyet veya ırk ayrımı içeren hükümlerin yer alması mümkün olmayacaktır. Ancak üye devlet AB'den ayrıldıktan sonra, AB ile farklı hükümler içeren anlaşmalar yapması mümkündür. Zira artık o devlet AB müktesebatı ile bağlı olmayacaktır.⁵⁹

Sorunsuz bir ayrılık yaşanabilmesi için, ayrılma anlaşmasının AB müktesebatında yer alan pek çok konuyu kapsamaması gerekecektir. Birleşik Krallık, özellikle serbest ticarete ilişkin konularda anlaşmaya varılmasını istemektedir. Zira anlaşma yapılamaması halinde en büyük etkiyi ekonomik düzen alacaktır. AB üyesi olduğu sürece Birleşik Krallık, tek pazar imkânlarından yararlanmaktadır. Ancak ayrılma gerçekleştikten sonra, bu hükümler taraflar bakımından geçersiz hale gelecektir. Eğer ayrılma anlaşması yapılamaz ise, Birleşik Krallık ve AB arasındaki ticaret, ikisinin de tarafı bulunduğu Dünya Ticaret Örgütü mevzuatı çerçevesinde ilerleyecektir. Dolayısıyla AB düzenlemelerinde yer alan gümrük ayrıcalıkları ve serbest dolaşım hakkı ortadan kalkmış olacağından, Birleşik Krallık ekonomisi olumsuz etkilenecektir.⁶⁰ Bunun yanı sıra diğer mali konuların da açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Birleşik Krallık'ın AB'ye karşı devam eden mali yükümlülüklerinin ve özellikle şarta bağlı borçlardan kaynaklanan sorumluluklarının yerine getirilmesi gerekecektir.⁶¹ Bu

---

⁵⁸ House of Lords, *The Process of Withdrawing from The European Union*, 11th Report of Session 2015-16, s. 7, <https://www.publications.parliament.uk/pa/ld201516/ldselect/lddeu-com/138/138.pdf>, Erişim Tarihi: 11.07.2017

⁵⁹ Tridimas, s.311-312.

⁶⁰ Hestermeyer, s. 447.

⁶¹ Craig, Paul, "The Process: Brexit and Anatomy of Article 50", F. Fabbrini (der.), *The Law and*

sebeple yapılacak mali anlaşmanın ilgili olacağı alanları Komisyon şu şekilde sıralamaktadır:

- Birlik bütçesi
- Birleşik Krallık'ın antlaşmalarla kurulan tüm kurum ve kuruluşlardaki üyelik statüsünün sona erdirilmesi (Örn: Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa Merkez Bankası)
- Bileşik Krallık'ın AB politikaları kapsamındaki belirli fonlara katılımı (Örn: Türkiye'deki mültecilere yönelik Avrupa Geliştirme Fonu)⁶²

Birleşik Krallık üye olduğu süre içerisinde üzerine aldığı yükümlülükleri yerine getirmek durumundadır. Birleşik Krallık'ın mali yükümlülüklerinin hesaplanmasında kullanılacak yöntem Konsey'in AB'nin kaynaklarına ilişkin kararı'nı⁶³ temel almalıdır.⁶⁴ Hâlihazırda bu mali yükümlülüklerin 60 milyar avroyu bulduğu tahmin edilmektedir.⁶⁵

Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılışı, AB üyesi olmayan devletleri de ilgilendirmektedir. Zira Birleşik Krallık'ın, AB ile AB üyesi olmayan devletler arasında yapılmış olan anlaşmalardan doğan yükümlülükleri ne şekilde üstleneceğinin de belirlenmesi gerekecektir. Bu noktada ilgili devletler ile ikili anlaşmalar yapma yoluna da gidilebilir. AB'nin geniş etki alanı göz önünde bulundurulduğunda, üyelikten çıkan devletin eski ilişkileri yeniden kurması kolay olmayacaktır.⁶⁶

Ticari ve mali konuların haricinde AB vatandaşlığı, serbest dolaşımın diğer unsurları, dış ilişkiler, sosyal politikalar, adalet, özgürlük ve güvenlik gibi pek çok konuda da tarafların ilişkilerini düzenlemesi gerekecektir. Ancak, bilhassa AB vatandaşlığından kaynaklanan hakların ortadan kalkması ile büyük değişiklikler meydana gelecektir, ayrılan devletin vatandaşları AB hukukundan kaynaklanan tüm hakları kaybetmiş olacaklardır. U sebeple Birleşik Krallık vatandaşlığı, statüsel anlamda da bir düşüş yaşayacaktır.⁶⁷ ABA madde 50 metninde AB vatandaşlığının durumuna ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. ABA madde 9 hükmünde bir üye devletin vatandaşlığına sahip olan kimsenin,

---

Politics of Brexit, Oxford University Press, 2017, Chapter 3, s. 13.

⁶² European Commission, Annex to the Recommendation for a Council Decision, 2017, par.24, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/annex-recommendation-uk-eu-negotiations_3-may-2017_en.pdf, Erişim Tarihi: 11.07.2017

⁶³ Council Decision on the system of own resources of the European Union

⁶⁴ European Commission, Annex to the Recommendation for a Council Decision, par. 28.

⁶⁵ Craig, "The Process ...", s.13.

⁶⁶ Nicolaides, s. 215.

⁶⁷ Kochenov, Dimitry, "EU Citizenship and Withdrawals from the Union: How Inevitable is the Radical Downgrading of Rights?", LSE 'Europe in Question' Discussion Paper Series No 111/2016, Haziran 2016, s. 3-4, <http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/LEQS%20Discussion%20Paper%20Series/LEQSPaper111.pdf>, Erişim Tarihi: 11.07.2017

aynı zamanda Birlik vatandaşı olduğu düzenlenmiştir. Yani üye devletin vatandaşlığının kaybedilmesi halinde veya devletin üyelikten ayrılması halinde, AB vatandaşlığı da sona erecektir. Buna ek olarak, Birlik vatandaşlığı ulusal vatandaşlığının yerini alan bir statü değildir.⁶⁸ Dolayısıyla üye devletin vatandaşlığından bağımsız olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışması ortaya çıkmaktadır. Birleşik Krallık AB'den ayrıldığında, vatandaşları AB vatandaşlığını kaybetmiş olacak, buna bağlı olarak sahip oldukları hak ve yetkileri sona erecektir. Bu çerçeveden bakıldığında referandumda ayrılma yönünde oy kullananlar bakımından isteğe bağlı olarak vatandaşlıktan çıkma söz konusudur. Ancak referandumda kalma yönünde oy kullananlar veya Birleşik Krallık topraklarında ikamet eden fakat o ülkenin vatandaşı olmadığı için oy kullanamayan AB vatandaşları ya da henüz seçime katılma koşullarını sağlayamadıkları için oy kullanamayanlar bakımından durum sorunlu hale gelmektedir.⁶⁹

Her ne kadar AB vatandaşlığı düzenlemeleri AB müktesebatı içerisinde yer alsa da, ulusal vatandaşlık düzenlemeleri ilgili devletin iç hukukuna tabidir. Bu sebeple, üye devletlerin vatandaşlık kriterleri üzerinde AB'nin değişiklik yapma yetkisi olmadığı gibi, yargısal açıdan değerlendirme imkânı da yoktur. Bununla birlikte, AB vatandaşlığının kaybedilmesine ilişkin *Rottman* davası bu konuda bir nebze yol gösterici olabilir. Söz konusu olayda, Rottman Avusturya vatandaşlığından çıkmış ve Alman vatandaşlığına kabul edilmiştir. Ancak Avusturya'da yargısal bir soruşturmaya tabi tutulduğunu Alman otoritelerine bildirmediği gerekçesi ile Alman vatandaşlığından da çıkarılmış ve vatansız kalmıştır. Sonuç olarak bu kişi AB vatandaşlığını da kaybetmiştir.⁷⁰ Dolayısıyla Avusturya'dan Almanya'ya geçiş yapamamaktadır. Yerel mahkeme AB vatandaşlığının kaybının AB hukukuna uygun olup olmadığı sorusunu ABAD önüne götürmüştür.⁷¹ ABAD söz konusu hukuki işlemde AB hukukuna herhangi bir aykırılık bulmamıştır. Ancak kararda sözü geçen bazı ifadeler önem arz etmektedir. ABAD öncelikle, AB vatandaşlığının, üye devlet vatandaşlarının temel bir statüsü olduğunu belirtmiştir.⁷² Dolayısıyla üye

⁶⁸ ABİA madde 20/1: "Bu Antlaşma ile Birlik vatandaşlığı tesis edilmiştir. Bir üye devletin uyrukluğunda olan herkes Birlik vatandaşıdır. Birlik vatandaşlığı ulusal vatandaşlığın yerini almayıp ona ilavedir."

⁶⁹ Rieder, Clemens M., "The Withdrawal Clause of the Lisbon Treaty in the Light of EU Citizenship (Between Disintegration and Integration)", *Fordham International Law Journal*, Cilt 37, No 1, 2013, s. 147.

⁷⁰ Raucea, Chiara, "Fundamental Rights: The Missing Pieces of European Citizenship", *German Law Journal*, Cilt 14, No 10, Ekim 2013, s. 2028.

⁷¹ *Rottman v. Bayern*, C-135/08, 2 Mart 2010, par. 36. <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d0f130d563a994befded4f008724f0fb2fc1ec79.e34KaxiLc3eQc40LaxqMbN4PaxyOe0?text=&docid=75336&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=170785>, Erişim Tarihi: 11.06.2017

⁷² *Rottman v. Bayern*, par. 43.

devletler iç hukukta vatandaşlığa ilişkin düzenlemelerini yaparken tamamen serbest davranamazlar, AB hukukunu ve temel prensiplerine uygun olacak şekilde hareket etmelidirler.⁷³ Benzer fakat daha radikal bir ifade ise Hukuk Sözcüsü Poaris Madura'dan gelmiştir. Madura'ya göre, AB vatandaşlığı ve ulusal vatandaşlık ayrılmaz biçimde bağlantılı olmakla birlikte, ikisi de bağımsız statülerdir. Ulusal vatandaşlığın (ve dolayısıyla Birlik vatandaşlığının) kazanılması veya kaybedilmesi koşulları AB hukuku tarafından belirlenmemekle birlikte, bu koşullar AB hukukuna ve Avrupalı vatandaşların haklarına riayet edecek şekilde düzenlenmelidir.⁷⁴

Rottman kararı AB vatandaşlığının dolaylı yoldan kaybına ilişkin olsa da, Brexit'in ardından AB vatandaşlarının durumlarıyla ilgili karşılaşılabilecek hukuki sorunlarda ve davalarda önemli bir başvuru kaynağı olacaktır. Zira kararda AB vatandaşlığı, AB hukukundan kaynaklanan temel bir hak olarak nitelendirilmiştir ve kendi uluslarından bağımsız olarak Avrupalı vatandaşların haklarından söz edilmiştir. Ayrılma anlaşmasında, bu değerlendirmeler ışığında düzenleme yapılması beklentisi oluşacaktır.

AB vatandaşlığının ortadan kalkmasından doğacak hak kayıplarını en aza indirmek için AB vatandaşlığı benzeri hukuki düzenlemeler getirilmesi bir çözüm olabilir. Lakin bu durumun, Birlikten ayrılmanın amacına aykırı olacağı düşünülebilir.⁷⁵ Birleşik Krallık bu noktada İsviçre benzeri bir modeli benimseyerek, Schengen alanına dâhil olabilir ve vatandaşlarının vizesiz seyahat ve ikamet haklarını devam ettirmelerini sağlayabilir.⁷⁶ Birleşik Krallık'ın kendi ülkesindeki AB vatandaşlarının durumu ise, özünde bir iç hukuk sorunudur. AB vatandaşlarının serbest dolaşımına ilişkin direktif⁷⁷, iç hukuka aktarılmış bulunduğundan, Birleşik Krallık geçersiz kılana dek uygulanmaya devam edecektir.⁷⁸ Eğer Birleşik Krallık kendi vatandaşlarının söz konusu haklarının AB nezdinde devamını sağlayabilirse, iç hukukundaki düzenlemeyi halin icabına göre kısmen veya tamamen muhafaza edebilir.

Ayrılan devlet ile AB bir anlaşma üzerinde uzlaşamaz ise, üye devlet herhangi bir anlaşma olmaksızın AB'den ayrılmış olacaktır. Bu durum özellikle Birlikten ayrılan devletin aleyhine bir durum meydana getirecektir.⁷⁹ Ayrılan

---

⁷³ Rottman v. Bayern, par. 56.

⁷⁴ Rottman v. Bayern, Opinion of Advocate General Poiares Maduro, par. 23. <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=72572&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=172304>, Erişim Tarihi: 10.06.2017

⁷⁵ Kochenov, "EU Citizenship ...", s. 6.

⁷⁶ Detaylı bilgi için bkz. Rieder, s. 173-174.

⁷⁷ EU Citizens Free Movement Directive

⁷⁸ Kochenov, "EU Citizenship ...", s. 16.

⁷⁹ Parlamento'nun konuya ilişkin raporu için bkz. https://publications.parliament.uk/pa/ld201617/ldselect/ldcom/82/8214.htm#_idTextAnchor110, Erişim Tarihi: 18.07.2017

devletin AB ile ilişkileri tamamen kesilmiş olacağından, ekonomik alandaki pek çok ayrıcalıktan yoksun kalacaktır. Serbest dolaşım ve gümrük birliği gibi alanlardaki ayrıcalıklardan kısmen de olsa faydalanabilmek için, AB üyesi devletler ile yeni baştan anlaşmalar akdetmek zorunda kalacaktır. Bu sebeple Birleşik Krallık, ayrılma işlemlerini beklendiği üzere uzlaşma temelinde gerçekleştirmeye yönelik bir tutum sergilemektedir.

3. Büyük Fesih Yasası⁸⁰

Birleşik Krallık hükümeti, AB'den ayrılmasının hemen ardından yürürlüğe girecek ve AB müktesebatının çok büyük bir kısmını iç hukukuna aktaracak olan Büyük Fesih Yasasına ilişkin resmi raporu 30 Mart 2017'de ilan etmiştir.⁸¹ Raporda belirtildiği üzere, ilgili yasa ile, Birleşik Krallık'ı AB üyesi yapan 1972 tarihli katılım anlaşması yürürlükten kalkacaktır. Böylelikle AB üyeliği sona erdikten hemen sonra, Birleşik Krallık ilgili yasa sayesinde AB müktesebatını iç hukukuna aktaracaktır. Bu demektir ki AB hukukunun büyük bir kısmı Birleşik Krallık'ta uygulanmaya devam edecektir. Bu noktada Parlamento hangi kuralların aynen muhafaza edileceğine, hangilerinin değiştirilerek iç hukuka aktarılacağına ve hangilerinin iç hukuka aktarılmayacağına karar verecektir.⁸²

Elbette tüm düzenlemelerin tek başına Büyük Fesih Yasası ile yapılması mümkün değildir. Zira birtakım kuralların doğrudan iç hukuka aktarılması mümkün iken, diğer bazı kuralların aktarılabilmesi için ikincil hukuk düzenlemelerinin yapılmasına da ihtiyaç duyulabilir. Bunun yanı sıra AB hukukundaki hükümlerden bazıları, AB kurumları ile bağdaştırılarak düzenlenmiştir. Bu sebeple bu kurallardan iç hukuka aktarılmak istenenlerin devletin ilgili kurum ve kuruluşlarına uyarlanması gerekecektir.⁸³

Büyük Fesih Yasası'nın kabul edilmesiyle doğrudan uygulanan AB hukuku normları ve bireyler tarafından mahkeme önünde doğrudan ileri sürülebilir haklar yürürlükte kalacaktır. Ayrıca AB hukukundan doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesi için yapılmış olan iç hukuk düzenlemeleri de yürürlükte kalmaya devam edecektir. ABAD'ın yargı yetkisi sona erecektir. Ancak üyeliğin sona ermesinden önce verilmiş olan ABAD kararları, aynen yerel mahkeme içtihatları gibi bağlayıcılıklarını sürdürmeye ve emsal teşkil etmeye devam edecektir.⁸⁴

---

⁸⁰ The Great Repeal Bill.

⁸¹ Legislating for the United Kingdom's Withdrawal from the European Union, Secretary of State for Exiting the European Union by Command of Her Majesty, 2017, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/604516/Great_repeal_bill_white_paper_accessible.pdf, Erişim Tarihi: 07.07.2017

⁸² Legislating for the United Kingdom's Withdrawal from the European Union, par. 1.11-1.12.

⁸³ Ibid, par. 1.15.

⁸⁴ Ibid, s. 14.

ABAD'ın geçmiş tarihli kararlarının durumuna açıklık getirilmiş fakat gelecekteki kararlarına ilişkin bir değerlendirme yapılmamıştır. Resmi rapor, yeni oluşturulan bu hukuk düzenine ilişkin olarak ABAD'ın herhangi bir yorum yetkisi bulunmadığını belirtmektedir İlk bakışta gelecekteki kararların Birleşik Krallık ile bir bağlantısının olmayacağı düşünülebilir. Ancak Birleşik Krallık'ın muhafaza ettiği kurallar AB hukukundan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla iki farklı yargı yeri aynı kuralları farklı şekilde yorumlayabilecektir.

ABAD içtihatlarının gelecekteki durumuna ilişkin olarak Thomas Burri'nin yaptığı ikili ayrımın incelenmesi faydalı olacaktır. Burri'ye göre, Birleşik Krallık ayrılmanın ardından ya ABAD içtihatlarını tanımaya devam edecektir ya da iç hukukuna aktardığı AB hukuku normlarını ABAD içtihatlarından tamamen soyutlayacaktır.⁸⁵ İlk ihtimalde Birleşik Krallık hukuku AB hukuku ile uyum içinde ilerleyecektir ve kişilerde herhangi bir belirsizlik algısı oluşmayacaktır. Zira ABAD içtihatlarının dikkate alınması demek, değişen AB hukuku kurallarının da dikkate alınması ve ilgili değişikliklerin Birleşik Krallık hukukunda da yapılması anlamına gelecektir. Ancak bu durumun Birlikten ayrılma niyet ve amacına tam olarak hizmet etmediği de açıktır.⁸⁶

İkinci ihtimalde ABAD tamamen saf dışı bırakılacaktır, yani iç hukuka aktarılmış olan AB hukuku kuralları, AB'den bağımsız olarak Birleşik Krallık otoritelerince uygulanacak ve yorumlanacak ve bu da dönemin hal ve şartlarına uygun olmayan sonuçlar ortaya çıkartabilecektir. Aynı hukuk kuralları iki farklı organ tarafından ayrı ayrı yorumlanmış olacaktır, belirsizlik algısı artacaktır. Bununla birlikte, bu sistemle ayrılmanın tam olarak gerçekleşeceği kabul edilebilir. Birleşik Krallık otoriteleri, AB hukukuna ve bu hukukun AB kurumlarınca yorumlanmasına bağlı kalmaksızın karar vereceklerdir.⁸⁷

Genel olarak bakıldığında, gelecekteki ABAD içtihatlarının Birleşik Krallık hukukuna ve yargı kararlarına şu veya bu şekilde etki edeceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Elbette ayrılma sonrası hukuki karmaşa ve düzensizlik yaşanmaması açısından bu hususların ayrılma anlaşması ile daha detaylı düzenlenmesi gerekmektedir. Sonuçta, hem AB müktesebatının iç hukuka aktarılması ve uyarlanması hem de bu kuralları yorumlayan yargı organı ile olan ilişkilerin düzenlenmesi titiz bir çalışma gerektirmektedir. Ayrılma anlaşmasının ortaya çıkması ile bu hususlar netleşmelidir. Aksi halde belirsiz ve açık uçlu bir ayrılma anlaşması Birleşik Krallık'ın aleyhine sonuç doğuracaktır.

---

⁸⁵ Burri, Thomas, "Brexit Addendum: Why the 'Great Repeal Bill' Will Not Be So Great", 2017, s. 2, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2966683, Erişim Tarihi: 10.07.2017

⁸⁶ Ibid, s. 9.

⁸⁷ Ibid, s.10.

SONUÇ

AB kurucu anlaşmalarına ayrılma hükmü getirilmeden önceki dönemde, AB'den ayrılmaya ilişkin herhangi bir resmi talep gelmemekle birlikte, referandum ile özerklik kazanan Grönland'ın tüm AB üyesi devletlerin onayıyla statüsünün değişmesi ve AB hukuku sisteminin kısmen de olsa dışında kalması mümkün olmuştur. Dolayısıyla tüm devletlerin onayı ile AB'den ayrılmanın o dönem için de mümkün olduğu kabul edilebilir. Bununla birlikte, Lizbon'un ardından getirilen düzenlemeler ile, bir devletin resmi ayrılma bildirimini ne şekilde yapacağı hüküm altına alınmıştır. Ayrılma işleminin tamamlanması için, Parlamento'nun onayının ardından Konsey'de nitelikli çoğunluk ile karar vermesi gerekmektedir. Burada tüm devletlerin onayına ihtiyaç bulunmamaktadır. Elbette 27 AB üyesi devlet ile gelecekte ticari, siyasi ve sosyal ilişkilerin sürdürülmesi isteniyor ise, müzakere sürecinin iyi değerlendirilmesi ve ayrılma anlaşmasının da mümkün olan en kapsamlı şekilde akdedilmesi her iki tarafın da lehine olacaktır.

Brexit açısından bakılacak olursa, hem AB hem de Birleşik Krallık için bazı kayıpların doğması kaçınılmazdır. Birleşik Krallık ekonomik ve siyasi açıdan güçlü bir aktördür. Ancak neticede tek pazar, serbest dolaşım, vatandaşlık hakları gibi pek çok özel düzenlemeden yararlanma hakkını kaybeden Birleşik Krallık olacaktır. Ayrılan devlet, AB'ye nazaran daha geniş kapsamda etkilenecektir. Bu aşamada devreye giren ayrılma anlaşmasının en önemli amacı, iki tarafın en avantajlı şekilde bu durumu sonuçlandırmasıdır. Ayrılma anlaşmasının içeriği, ABA madde 50'de gelecekteki ilişkilerin tespiti olarak belirtilmiştir. Görüldüğü üzere bu sadece çerçevesi çizilmiş, oldukça açık bir hükümdür. Özellikle AB hukukunun geniş kapsamı dikkate alındığında, hüküm yetersiz kalmaktadır. Burada ayrılma anlaşmasının içeriğinin yapılacak müzakereler ile mevcut duruma göre somutlaştırılması gerekecektir. Esasen Brexit, AB'den ayrılmak isteyen başka devletler olması halinde, bir emsal teşkil edecektir.

Ayrılma anlaşmasının yanı sıra Büyük Fesih Yasası da Birleşik Krallık – AB ilişkilerinin geleceğini belirleyecek olan diğer bir etmendir. Birleşik Krallık hükümeti ayrılmanın kendi hukuk düzenindeki olumsuz etkisini en aza indirgeyebilmek amacıyla, Büyük Fesih Yasası ile AB hukukunu kendi hukuk sistemine dâhil etmek istemektedir. Bu yasa ile tek seferde iç hukuka aktarılabilecek düzenlemeler sınırlıdır. Buna ek olarak pek çok tali düzenleme getirilmesi gerekecektir. Bu zahmetli sürecin, Birleşik Krallık'ın AB hukuku kurallarını istediği şekli ile iç hukukuna dâhil etmesini sağlayacağı düşünülse de, AB hukuk sisteminden tamamen kopup kopamayacağı tartışmalıdır. Birleşik Krallık ayrılma sonrasında AB hukuku ile bir senkronizasyon içerisinde mi olacaktır, yoksa hukuk sistemini AB'den tamamen soyutlayacak mıdır?

Birleşik Krallık, AB hukuku kurallarını muhafaza edeceğinden, kendini tamamen soyutlamasının pratik anlamda pek mümkün olmadığı söylenebilir. Benzer şekilde ABAD'ın içtihatları da Birleşik Krallık hukukunda etkili olacaktır. Büyük Fesih Yasası ABAD'ın yetkisinin sona ereceğini belirtse de, etkileşim kaçınılmazdır. İki tarafın yargı organı da aynı hukuki düzenlemeleri yorumlayacaktır. Ancak AB hukuku kendi içerisinde gelişmeye ve değişmeye devam edecektir, bazı kurallar değişime uğrayacaktır, anlamı ve kapsamı günün hal ve koşullarına göre farklılaşacaktır. Burada Birleşik Krallık belirsizliği ortadan kaldırmak, mevcut koşullara uyumlanmak ve AB ile ilişkileri daha geniş çerçevede sürdürmek amacıyla bu değişimlere ve ABAD içtihatlarına kendi hukuk sisteminde yer vermek isteyebilir. Esasen bu durumdan çıkarılabilecek en önemli sonuç, ayrılmadan sonra dahi AB'nin ve AB hukukunun Birleşik Krallık üzerinde hatırı sayılır bir etkisinin olacağıdır.

*****

KAYNAKÇA

Akçadağ Alagöz, Emine, "Avrupa Birliği ve Grönland", 20 Kasım 2009, <http://www.bilgesam.org/incele/805/-avrupa-birligi-ve-gronland/#.WRGoSeXyiUk>, Erişim Tarihi: 09.05.2017.

Akehrst, Michael "Withdrawal from International Organizations", Current Legal Problems, Cilt 32, No 1, 1979, s. 143-154.

Avrupa İçin Bir Anayasa Oluşturan Antlaşma Taslağı, <https://www.bumko.gov.tr/Eklenti/2850,anayasaTrdoc.DOC?0>, Erişim Tarihi: 15.07.2017.

Barber, Nick, Hickman, Tom ve King, Jeff, "Pulling the Article 50 'Trigger': Parliament's Indispensable Role", <https://ukconstitutionallaw.org/2016/06/27/nick-barber-tom-hickman-and-jeff-king-pulling-the-article-50-trigger-parliaments-indispensable-role/>, Erişim Tarihi: 03.07.2017.

Berglund, Sara, "Prison or Voluntary Cooperation? The Possibility of Withdrawal from the European Union", Scandinavian Political Studies, Cilt 29, No 2, 2006, s. 147-167.

Bilgin, A. Aslı, "Avrupa Birliğinden Çekilme Hakkı: Sonun Başlangıcı Mı?", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 18, Sayı 3-4, 2014, s. 205-253.

Brexit: Six months on, The UK in a Changing Europe, <http://ukandeu.ac.uk/wp-content/uploads/2016/12/Brexit-Six-months-on.pdf>, Erişim Tarihi: 12.07.2017.

Brunner v European Union Treaty, http://www.judicialstudies.unr.edu/JS_Summer09/JSP_Week_1/German%20ConstCourt%20Maastricht.pdf, Erişim Tarihi: 14.04.2017.

Burri, Thomas, "Brexit Addendum: Why the 'Great Repeal Bill' Will Not Be So Great", 2017, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2966683, Erişim Tarihi: 10.07.2017.

Case 7/71, Commission v. France, <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=88118&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=731909>, Erişim tarihi: 12.04.2017.

Craig, Paul, "Brexit: A Drama in Six Acts", *European Law Review*, Cilt 41, No 4, 2016, <http://law.indiana.edu/what/advance-knowledge/vibrant-community/assets/craig-brexit.pdf>, Erişim Tarihi: 18.07.2017.

Craig, Paul, "The Process: Brexit and Anatomy of Article 50", F. Fabbrini (der.), *The Law and Politics of Brexit*, Oxford University Press, 2017, Chapter 3.

Curtice, John, *Brexit: Behind the Referandum*, Temmuz 2016, <http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/2041905816666122>, Erişim Tarihi: 13.07.2017.

Çamlıca, Ferhat, "Avrupa Birliği ve Ekonomik Parasal Birlikten Ayrılmanın Lizbon Antlaşması Çerçevesinde Değerlendirilmesi", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 11, No 1, 2012, s. 25-40.

Douglas-Scott, Sionaidh, "Brexit, Article 50 and the Contested British Constitution", *The Modern Law Review*, Cilt 79, No 6, 2016, s. 1019-1040.

European Commission, Annex to the Recommendation for a Council Decision, 2017, par.24, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/annex-recommendation-uk-eu-negotiations_3-may-2017_en.pdf, Erişim Tarihi: 11.07.2017.

European Union Act, Section 4: Cases where treaty or Article 48(6) decision attracts a referendum, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/12/contents>, Erişim Tarihi: 15.07.2017.

Friel, Raymond J., "Providing A Constitutional Framework for Withdrawal From The EU: Article 59 of the Draft European Constitution", *The International and Comparative Law Quarterly*, Cilt 53, No 2, 2004, s. 407-428.

Green, David Allen, "Can an Article 50 notification be revoked?", 18 Ekim 2016, <http://blogs.ft.com/david-allen-green/2016/10/18/can-an-article-50-notification-be-revoked/?mhq5j=e3>, Erişim Tarihi: 04.07.2017.

Günuğur, Haluk, *Lizbon Antlaşması Sonrasında Avrupa Bütünleşmesi*, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi, Ankara, 2012.

Hestermeyer, Holger P., “How Brexit Will Happen: A Brief Primer on EU Law and Constitutional Law Questions Raised by Brexit”, *Journal of International Arbitration*, 2016, Cilt 33, Sayı 4/1, s. 429-450.

Hill, John, “The European Economic Community: The Right of Member State Withdrawal”, *Georgia Journal of International & Comparative Law*, Cilt 12, 1982, s. 335-357.

House of Lords, *The Process of Withdrawing from The European Union*, 11th Report of Session 2015-16, <https://www.publications.parliament.uk/pa/ld201516/ldselect/ldcom/138/138.pdf>, Erişim Tarihi: 11.07.2017.

http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/june/6/newsid_2499000/2499297.stm, <http://www.historyextra.com/article/international-history/1975-referendum>, Erişim Tarihi: 11.07.2017.

<http://www.bbc.com/news/uk-scotland-36620375>, 24 Haziran 2016, Erişim Tarihi: 12.07.2017.

https://publications.parliament.uk/pa/ld201617/ldselect/ldcom/82/8214.htm#_idTextAnchor110, Erişim Tarihi: 18.07.2017.

<https://www.gov.uk/government/speeches/eu-speech-at-bloomberg>, 23 Ocak 2013, Erişim Tarihi: 12.07.2017.

<https://www.theguardian.com/politics/2016/jun/24/david-cameron-resigns-after-uk-votes-to-leave-european-union>, Erişim Tarihi: 12.07.2017.

Hunt, Alex ve Wheeler, Brian, Brexit: All you need to know about the UK leaving the EU, 30 Mart 2017, <http://www.bbc.com/news/uk-politics-32810887>, Erişim Tarihi: 03.07.2017.

Jacqué, Jean Paul, “The Accession of the European Union to the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms”, *Common Market Law Review*, Cilt 48, 2011, s. 995-1023.

Johansen, Ove ve Sørensen, Carsten Lehmann, “Greenland’s Way Out Of The European Community”, *The World Today*, Cilt 39, No 7/8, 1983, s. 270-277.

Kochenov, Dimitry, “EU Citizenship and Withdrawals from the Union: How Inevitable is the Radical Downgrading of Rights?”, LSE ‘Europe in Question’ Discussion Paper Series No 111/2016, Haziran 2016. <http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/LEQS%20Discussion%20Paper%20Series/LEQSPaper111.pdf>, Erişim Tarihi: 11.07.2017

Legislating for the United Kingdom's Withdrawal from the European Union, Secretary of State for Exiting the European Union by Command of Her Majesty, 2017, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/604516/Great_repeal_bill_white_paper_accessible.pdf, Erişim Tarihi: 07.07.2017.

MacCormick, Neil, "The Maastricht-Urteil: Sovereignty Now", *European Law Journal*, Cilt 1, No 3, 1995, s. 259-266.

Miller, Vaughne, Brexit Unknowns, House of Commons Library Briefing Paper, 9 Kasım 2016, <http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7761/CBP-7761.pdf>, Erişim Tarihi: 06.07.2017.

Miller, Vaughne, Lang, Arabella ve Simson-Caird, Brexit: Article 50 TEU and the EU Court, House of Commons Library Briefing Paper, 14 Kasım 2016, <http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7763/CBP-7763.pdf>, Erişim Tarihi: 24.06.2017.

Nicolaides, Phedon, "Withdrawal From The European Union: A Typology of Effects", *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, Cilt 20, No 2, 2013, s. 209-219.

R (Factortame Ltd) v Secretary of State for Transport, <https://publications.parliament.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd991028/factor-1.htm>, Erişim Tarihi: 14.04.2017.

R (Miller) -v- Secretary of State for Exiting the European Union, Case No: CO/3809/2016 and CO/3281/2016, 03.11.2016, <https://www.judiciary.gov.uk/judgments/r-miller-v-secretary-of-state-for-exiting-the-european-union-accessible/>, Erişim Tarihi: 14.07.2016.

R (on the application of Miller and another) (Respondents) v Secretary of State for Exiting the European Union, UKSC 2016/0196, 24.01.2017, <https://www.supremecourt.uk/cases/uksc-2016-0196.html>, Erişim Tarihi: 14.07.2017.

Raucea, Chiara, "Fundamental Rights: The Missing Pieces of European Citizenship", *German Law Journal*, Cilt 14, No 10, Ekim 2013, s. 2021-2040.

Rieder, Clemens M., "The Withdrawal Clause of the Lisbon Treaty in the Light of EU Citizenship (Between Disintegration and Integration)", *Fordham International Law Journal*, Cilt 37, No 1, 2013, s. 147-174.

Rottman v. Bayern, C-135/08, 2 Mart 2010, par. 36. <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d0f130d563a994befded4f008724f0fb2fc1ec79.e34KaxiLc3eQc40LaxqMbN4PaxyOe0?text=&docid=75336&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=170785>, Erişim Tarihi: 11.06.2017.

Rottman v. Bayern, Opinion of Advocate General Poiares Maduro, par. 23. <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=72572&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=172304>, Erişim Tarihi: 10.06.2017.

Ryatt, Jake, “The Irrevocability of an Article 50 Notification: Lex Specialis and the Irrelevance of the Purported Customary Right to Unilaterally Revoke”, <https://ukconstitutionallaw.org/2016/07/27/jake-rylatt-the-irrevocability-of-an-article-50-notification-lex-specialis-and-the-irrelevance-of-the-purported-customary-right-to-unilaterally-revoke/>, Erişim Tarihi: 04.07.2017.

Sinclair, Ian, *The Vienna Convention on the Law of Treaties*, Manchester University Press, 1973.

Swaine, Edward, “Can’t Britain Exit Brexit?”, 5 Nisan 2017, <http://opiniojuris.org/2017/04/05/33056/>, Erişim Tarihi: 05.07.2017.

Treaty establishing the European Economic Community, http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_3_antlasmalar/1_3_1_kurucu_antlasmalar/1957_treaty_establishing_eec.pdf, Erişim tarihi: 11.04.2017.

Treaty of Rome, https://ec.europa.eu/romania/sites/romania/files/tratatul_de_la_roma.pdf, Erişim Tarihi: 09.05.2017.

Tridimas, Takis, “Article 50: An Endgame without an End”, *King’s Law Journal*, Cilt 27, No 3, 2016, s. 297-313.

Weiler, Joseph H. H., “Alternatives to Withdrawal from an International Organization: The Case of the European Economic Community”, *Israel Law Review*, Cilt 20, No 1, 1985, s. 282-298.

Yearbook of International Law Commission Volume II, United Nations Publication, New York, 1964, http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1966_v2.pdf, Erişim Tarihi: 15.04.2017.

Young, Alison, “Brexit, Article 50 and the ‘Joys’ of a Flexible, Evolving, Uncodified Constitution”, *Legal Aspects of Withdrawal from the EU: A Briefing Note*, University of Oxford Legal Research Paper Series, Temmuz 2016.